

IJsbrekerslezing door A.J. , 12 maart 2016

Aline Jacobs

Interculturaliteit: de weg van verbondenheid via verbeelding



*Ego mundi civis esse cupio – Erasmus*

Twee weken voor het indienen van het onderwerp voor mijn ijsbrekerslezing zag ik de voorstelling 'Fractus V' van Sidi Larbi Cherkaoui, twee keer eigenlijk.

Vijf dansers van verschillende windstreken en dansdisciplines samen op een podium met een Japanse percussionist, Koreaanse en Congolese zanger en een Indische sarod muzikant.

De voorstelling gaat over de macht van onze gedachten: hoe die ons (te vaak) manipuleren of in een wurggreep houden. Maar even goed gaat het stuk over een dictatuur die burgers mentaal (of fysiek) gijzelt, een maatschappij die probeert de macht over de media te hebben, propageert en er zo voor zorgt dat andersdenkenden op de vlucht moeten slaan. Tijdens de voorbereidingen voor 'Fractus V' kwam de vluchtelingenstroom vanuit Syrië op gang en dat zit ook in de voorstelling.

Het eerste deel was beklijvend en ontroerend. In het tweede deel kwam het besef dat we zelf in de hand hebben of we slaaf van onze geest willen blijven, of dat we na dat inzicht bereid zijn te 'breken' (fractus) met ons verleden en zo de weg van bevrijding bewandelen.

De voorstelling kwam binnen bij mij, de muziek, de kracht van de dans en de boodschap, hoe Sidi Larbi Cherkaoui erin slaagde om met zoveel spelers tot een bijzondere harmonie te komen ... maar ook het publiek.

Ik had het geluk op de generale repetitie aanwezig te zijn samen met ik-weet-niet-hoeveel nationaliteiten. Cherkaoui had uitnodigingen gestuurd naar asielcentra, de dienst integratie van de stad en CVO's die Nederlands geven. Bussen kwamen massaal toe, ik heb nog nooit zoveel leven en excitatie in de gangen van de Singel meegemaakt.

Het besef dat een deel van de toeschouwers ook werkelijk is moeten vluchten uit zo'n dictatuur maakte de voorstelling ook extra heftig voor mij. Het publiek was doodstil, ik heb me wel enkele keren afgevraagd hoe het moest zijn voor zij die het in het echt meegemaakt hadden.

Op het einde van de voorstelling reageerde het publiek heel enthousiast, er werd geapplaudiseerd, gefloten en geroepen en nog serieus nagepalaverd achteraf. De verbondenheid die ik toen voelde tussen de mensen was groot, mensen stelden zich open voor elkaar, er was interactie, begrip en gesprekstof te over. De gang van de Singel deed denken aan één grote gezellig kwetterende flamingo populatie.

Ik ben op wolkjes naar huis gegaan en ben pas een week later terug geland.

Wat heeft het met yoga te maken?

Het woord yoga dekt vele ladingen maar etymologisch gezien komt het van het Sanskriete woord 'yug' en staat het voor eenheid, verbinding, verbondenheid. Eenheid tussen lichaam en geest, tussen mensen onderling, tussen alle levende wezens en de kosmos.

Verbondenheid tussen mensen groeide vanuit een gemeenschapsbesef. Een gemeenschap op grond van eenzelfde cultuur, religie, kleur, taal of geboortegrond. Maar maatschappij en gemeenschap vallen al lang niet meer samen omwille van migratie en verstedelijking.

*(En zien we deze verstedelijking niet vooral in het Vlaamse gewest toenemen? We kunnen ons dan de vraag stellen of de ideologie van de Vlaamse identiteit niet achterhaald is, of het niet een krampachtig idee*

*is dat door de werkelijkheid (in de wereld der verschijnselen) is ingehaald. Dit even terzijde)*

Steeds meer wordt de maatschappij er ééntje van superdiversiteit, waarin verschillende gemeenschappen en religies, elk met hun interne verscheidenheid of met onderlinge mengvormen, met elkaar in interactie gaan, zonder dat één de dominante rol heeft.

Cultuurfilosoof Eric Corijn zegt 'De ziel van de stad is de lotsverbondenheid. Samenlevingsopbouw gebeurt er niet via gemeenschapsvorming maar vanuit een gedeeld burgerschap gedragen vanuit een grote verscheidenheid '

Komen tot die lotsverbondenheid vraagt een inspanning want het vraagt dialoog. Deze dialoog kan op twee manieren gebeuren: via de taal van de logos (afspraken) en via de taal van de mythos. Dit is de taal van symbolen, verhalen, inleving en zingeving, een taal die heel moeilijk te vangen is in woorden.

Ik wil het hier graag over die taal van de mythos hebben. De taal van de verbeelding die in alle culturen via het hart gaat en die heel wat in gang kan zetten, ook bij mensen die van nature wat minder empathisch door het leven gaan.

Sommige ervaringen zijn niet louter inzichtelijk te vatten, ze moeten begrepen worden van binnenuit. Ze situeren zich op een ander niveau dan het denken, ze vallen niet te analyseren of te beoordelen. En het is via die weg van de verbeelding dat ik denk dat we makkelijker een brug naar de ander kunnen slaan.

C.G. Jung waarschuwde ons al voor het verlies van ons symbolisch bewustzijn, waardoor onze zin voor het creatieve en het mystieke zou verdwijnen.

Dat niet iedereen thuis in contact komt met kunst, religie, verhalen of muziek hoeft geen belemmering te zijn. Persoonlijk vind ik dat het onderwijs een grotere zet mag geven om er leerlingen warm voor te maken.

Als ik zelf terug denk aan wat me op school begeesterd heeft waren het altijd de verhalen. Na een klassikaal bezoek aan het toneelstuk *Cyrano de Bergerac* ben ik pas echt in mijn Franse boeken gedoken; hetzelfde gebeurde met Grieks bij de vertaling van 'De allegorie van de grot'. Het is Plato die de taal voor mij levend gemaakt heeft (ook al begreep ik de diepere betekenis van de tekst niet).

De voorbeelden die ik geef zijn eerder beperkt. Ik zat op een school waar kennis omwille van de kennis hoog in het vaandel gedragen werd en waar de hele klas z'n ogen van verbazing uitwreef bij het zien van een Marokkaanse stagiaire, stel je voor!

Vanuit die kleine wereldvreemde wereld belandde ik jaren later voor mijn werk in Borgerhout, een bewuste keuze. We gingen er wonen en nu gaan onze dochters er naar de lagere school. Het is een schooltje van het stedelijk onderwijs met een stevige muzische inslag.

Ze leren er intuïtief schilderen maar leren ook over Van Gogh, Modigliani, Pollock. Ze dansen Rosas, maken een mobiel à la Panamarenko en houden Boekenweken rond Roald Dahl of Bart Moeyaert.

Ik vind het geweldig om te zien hoe de kinderen hun verbeelding geprikkeld wordt door al dat kleurrijke en fantasierijke, hoe ze er thuis mee aan de slag gaan en hoe het hen als persoon ontwikkelt.

En toch...

En toch blijf ik een beetje op m'n honger zitten...

Een derde van de klasgenootjes spreekt thuis een andere taal en komt er in contact met een heel andere traditie. Vreemd vind ik het dan dat daar niet op ingespeeld wordt door de school. Er wordt nog steeds teveel nadruk op het 'eigene' gelegd en te weinig gedaan door het onderwijs om het cultureel erfgoed van alle leerlingen te omarmen en te incorporeren.

Dat mijn oer-traditionele katholieke nonnenschool daar 30 jaar geleden nog niet mee bezig was, daar kan ik nog inkomen maar dat een progressieve stadschool die midden in een etnisch diverse wijk ligt daar niet mee uitpakt vind ik een gemiste kans.

Waarom eens geen Boekenweek rond een Afrikaanse schrijver houden?

Waarom niet een gebundeld vak godsdienstfilosofie aanbieden waar de grote vragen en kwesties vanuit verschillende religies/culturen benaderd worden in plaats van kinderen a priori op te splitsen door ze of voor catechese of islam of zedenleer of...in te schrijven.

Waarom ook geen aandacht besteden aan andere feestdagen bv. Jom Kippoer, Diwali, Suikerfeest?

Die culturele kruisbestuiving op school zou al van jongs af aan voor een heleboel wereldburgertjes kunnen zorgen .

Tijdens mijn studies Vertaler las ik naast de verplichte Britse en Spaanstalige klassiekers voor het eerst ook boeken van Britse allochtonen (Hanif Kureishi, Buchi Emecheta, Kazuo Ishiguro...), schrijvers die vanuit een ander of dubbel perspectief schreven en me leerden om een andere bril op te zetten.

Rachida Lamrabet, een Belgische juriste met Marokkaanse roots en auteur van o.a. het bejubelde boek Vrouwland is opgegroeid met de boeken van Claus en Elsschot. Boeken die haar de liefde voor literatuur brachten maar geen antwoord konden bieden in haar zoektocht naar identiteit en rolmodellen.

De verplichte boeken op school kwamen grotendeels uit de canon van de Vlaams-Nederlandse literatuur, een lijst van een 50-tal 'must-reads' van de lage landen.

Zij pleit voor De Andere Canon die vorm krijgt buiten de traditionele Westerse cultuur maar die niet los staat van de hedendaagse Westerse wereld. Een literatuurlijst vanuit het Mezzaterra: 'samengesteld vanuit een gedeelde vruchtbare grond

met paden die naar de rijke achterlanden van de vele tradities leiden' .

Lamrabet gelooft dat het onze wereld kan veranderen als we deze andere verhalen zouden lezen en ze tot ons cultureel erfgoed zouden rekenen.

Ik ben er zeker van dat we zo onze blik kunnen verruimen en dat we kunnen afstand nemen van onze Westerse norm. En hoe jonger we daarmee beginnen hoe makkelijker dat dat proces gaat.

Ik vergelijk het altijd met de verschillende brillen die ik opzet als ik me als voetganger, fietser of chauffeur verplaats. Het is doordat ik kan switchen tussen die verschillende standpunten dat ik een betere grip krijg op het verkeer als geheel en me kan inbeelden wat de andere weggebruiker ziet en hoe die de situatie gaat inschatten. En dat is wat ik mijn kinderen ook al zo vroeg probeer mee te geven (enfin, toch die eerste twee brillen, voor auto rijden zijn ze nog wat jong).

Een soortgelijke ervaring als Lamrabet had de Nigeriaanse schrijfster Chimamanda Adichie. Opgroeïend in een ex-Britse kolonie had ze alleen maar toegang tot Engelstalige literatuur met blanke personages met stijl haar. Het is maar later door in aanraking te komen met boeken van Afrikaanse schrijfsters dat ze inziet dat ook meisjes met de kleur van chocolade en kroezelhaar een hoofdrol kunnen spelen.

Ondertussen heeft ze haar schade ingehaald door 3 boeken te schrijven en zelf de hoofdrol te spelen tijdens lezingen op universiteiten en in literaire programma's. Een heel rake lezing van haar vond ik die over het gevaar van Het Enkele Verhaal. Ze wil daarmee aantonen dat het stereotypen en vooringenomenheid creëert. En het is niet zozeer dat die stereotypen onwaar zijn, maar vooral dat ze onvolledig zijn en daardoor vooral de verschillen benadrukken. Als we maar één verhaal kennen over de ander, of als we de ander steeds op dezelfde manier voorstellen dan wordt die ook zo.

(Ted X lezing Chimamanda Ngozi Adichie: the danger of a single story)

Toen ik dit las was ik er vrij gerust in dat mijn voelsprietten me systematisch tot bij de veelheid aan verhalen brachten. Zo weet ik vanuit dagelijkse contacten op het werk en en op straat dat ‘de moslim’ niet bestaat, dat er moslims in alle soorten en gewichten bestaan, evenzo als dat ‘de Marokkaan’ of ‘de Belg’ niet bestaat. Ik zou me kunnen laten vangen en leiden door uiterlijke kenmerken (annamaya kosha) en dan gemakkelijk iedereen onder één noemer onderbrengen maar zo onwetend of naïef ben ik toch niet zeker!

Of althans, dat dacht ik toch, tot mijn zelfingenomen ego een week later op zijn plaats gezet werd.

Ik stond bij mijn favoriete Marokkaanse groentewinkel aan te schuiven aan de kassa en complimenteerde de eigenaar bij het betalen met zijn heerlijk-naar-koriander-en-munt-geurende zaak. Toen ik mijn fietstassen aan het vullen was kwam de oudere man, een orthodoxe jood die achter me in de rij stond, naar me toe. Hij zei: ‘Wat is het toch leuk om een compliment te geven he. Mag ik u complimenteren met uw mooie cape mevrouw.’

Ik was uit m’n lood geslagen. Die man zijn toenadering en openheid strookten niet met het stereotiepe beeld dat ik van hem gemaakt had. Ik was vooringenomen en misleid door mijn enkel verhaal van ‘de orthodox joodse man’ een verhaal van 20 jaar geleden.

20 Jaar geleden had ik een botsing op de stoep met een orthodoxe jood. Deze meneer keek of sprak me niet aan, maar de minachting viel van z’n gezicht af te lezen. Mijn excuses gingen verloren in het zenuwachtig gesticulerend afkloppen van zijn mouw.

Ook al is het voorval al 20 jaar oud, blijkbaar heeft het een onuitwisbare indruk nagelaten (superioriteit, onreinheid vrouw,...). Alsof elke ultraorthodox steevast volgens de letter van zijn religie leeft en zich nooit permitteert om zijn hart te laten spreken.



Deze man in de groentewinkel hecht waarde aan hetzelfde en spreekt dat ook uit, nl. dat complimenten geven heerlijk is. Naast het feit dat zijn compliment een direct en duidelijk gevolg is van mijn compliment aan een ander (karma yoga), is het voor mij ook een bevestiging dat mensen meer gemeenschappelijks dan verschillends hebben. Wij hebben allemaal een gemeenschappelijke kern maar moeten die leren te zien voordat we tot het besef kunnen komen dat we dezelfde kern hebben.

Als ik erover nadenk heb ik wel een aantal verhalen. Mijn orthodoxe buurman, vader van 10 kinderen, zeer traditioneel gekleed en streng gelovig maar ook excentriek kunstenaar, die me minzaam in het plat Antwerps begroet op de fiets of de broers Hoffman van restaurant Hoffs die heel wat aftetteren als ik er mijn afhaalmenu oppik. Of die andere buurman die zondagavond graag eens door de magazines gaat die bij het oud papier buitengezet worden.

Als we alleen afgaan op een enkel verhaal, bv. wat we horen over anderen (we omringen ons vaak met mensen met eenzelfde 'mindset') of wat we zien op het nieuws, dan reduceren we die ander tot één aspect, tot een aspect dat enkel inzoomt op wat verschilt. Dat is gevaarlijk.

*(Dat is één van de redenen waarom ik niet meer naar het nieuws kijk maar dat is voer voor een andere lezing)*

Adichie zegt: 'Wanneer wij beseffen dat er nooit een enkel verhaal is over geen enkele plek of persoon, dan herwinnen wij een soort paradijs'. Dan gaan we naar de kern, de kern van ons allemaal, ons gemeenschappelijke hart.

{nabeschouwing enkel mondeling}



Mijn ultraorthodoxe buurman...



...en zijn creaties ☺

